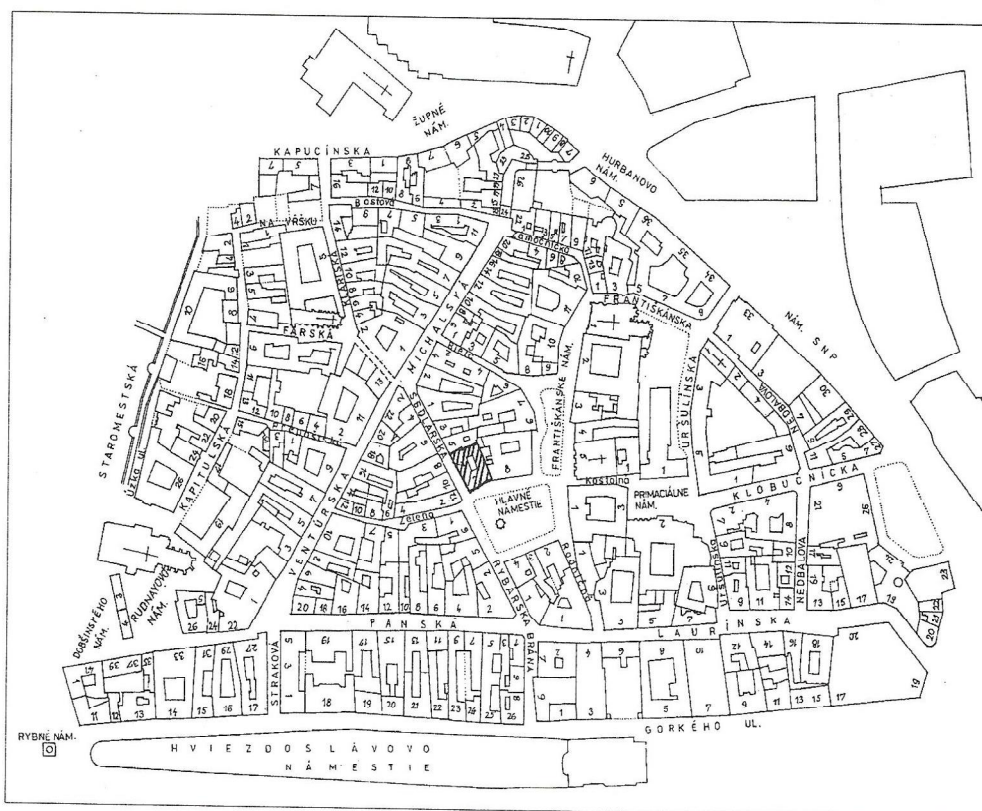

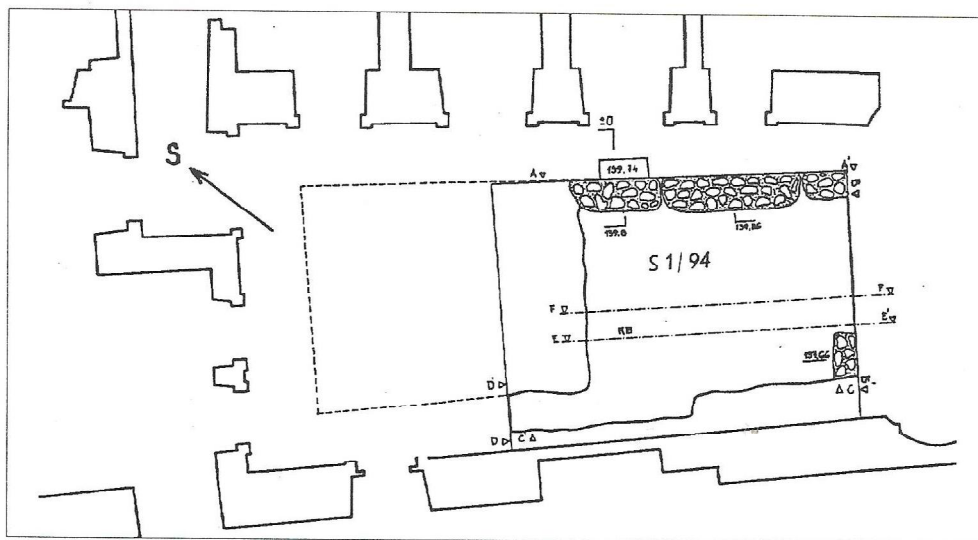
NESKOROLATÉNSKE OSÍDLENIE NA HLAVNOM NÁMESTÍ Č.7 (KUTSCHERFELDOV PALÁC) V BRATISLAVE

MARGARÉTA MUSILOVÁ - BRANISLAV LESÁK

Skúmaná lokalita leží priamo v centre Starého mesta Bratislavy, z hľadiska oppidálneho vo východnej časti jeho podhradia (obr. 1). V jej bezprostrednej blízkosti, na Hlavnom námestí, Sedlárskej a Zelenej ulici, boli v rokoch 1980 - 1994 výskumami Mestského ústavu ochrany pamiatok (MÚOP), Archeologického ústavu SAV a Slovenského národného múzea¹ objavené zvyšky šiestich hrnciarskych laténskych pecí a niekoľkých sídlíštných objektov obytného, hospodárskeho a remeselného charakteru z neskoréj doby laténskej.

Obr. 1. Situácia.

Obr. 2. Pôdorys prízemnia Kutscherfeldovho paláca so sondou 1/94. M 1:50.

Záchraný archeologický výskum domu na Hlavnom námestí č.7² bol vyvolaný rekonštrukciou objektu v roku 1994, rátajúcou s úpravami nádvorja paláca. Pracovníci MÚOP (Lesák, B. - Musilová, M. - Hoššo, J. 1994) v priebehu šiestich týždňov preskúmali uvedený priestor otvorenou sondou 1/94 (ďalej len S 1/94), ktorá zaberala plochu cca 25 m (obr. 2).

Výskumom sa podarilo odкрыť antropogénne vrstvy a objekty od 17. storočia po Kr. až po 1. storočie pred Kr. Na základe horizontálnej a vertikálnej stratigrafie sa nám podarilo identifikovať v rámci horizontu neskoršej doby laténskej dve sídliskové úrovne s objektami č. 9, 10, 12 a 14 (obr. 3).

Ako prvý sa podarilo rozpoznať na úrovni nadmorskej výšky 138,34 až 137,74 m sídliskový horizont, ktorý dostal pracovné označenie ako „prechodný“. Bol zastúpený antropogénnymi vrstvami č. 4 a č. 5 (obr. 3), ktoré možno charakterizovať aj ako vrstvy odražajúce udalosti na tomto mieste od 9.-10.storočia po zmenu letopočtu. Dokumentovala to prítomnosť tak reliktov včasnostredovekého osídlenia, ako aj nálezov z doby rímskej (črep terry sigillaty a rímskoprovinciálnej keramiky, tab. III:3,4) a laténskej.

Nálezy z neskoršej doby laténskej pochádzali buď z exteriérovej sídliskovej nivelety, alebo z uzavretých náleзовých celkov, ktoré boli čitateľné v nadmorskej výške 137,93 m n.m.

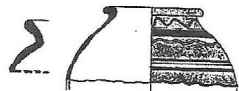

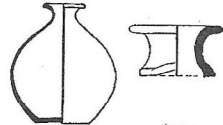

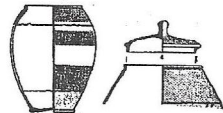
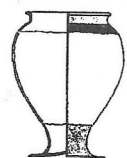

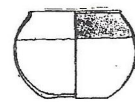
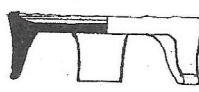
Objekt 9

pochádza z tejto úrovne. Má pôdorys nepravidelného kruhu s dvoma kolovými jamami v blízkosti. Jeho povrch tvorila prepálená zemina tehlovočervenej farby s okruhliakmi a drobnými kamienkami, čo sme interpretovali ako estrich, alebo dlážku bližšie neurčiteľného sídliskového objektu. Z jeho výplne pochádza nález bronzovej spony s uzlíkom (typu Almgren 18, tab. II:2) a vzácny nález bronzových vážok (tab. II:1). Z exteriérovej sídliskovej nivelety, vzťahujúcej sa k tomu objektu, možno vyzdvihnúť nález striebornej mince, pravdepodobne tetradrachmy bratislavského typu NONNOS (3). Okrem kovového inventáru pochádza z objektu č. 9 a z vrstvy č. 4 305 ks laténskej keramiky, z ktorých 92,7 % tvorila redukčne vypaľovaná hrubo- aj tenkostenná keramika zastúpená tvarovo hlavne hrncami, misami a súdkovitými nádobami typu I/3,4, III/1, V/1 (tab. I) a kotlíkovitej trojnožky (tab. III:5).

Nálezy:

1. Bronzová spona s prehnutým lučíkom - typ Almgren 18

Fragment bronzovej oblúkovej spony s uzlíkom. Vinutie bolo pôvodne asi päťzávitové, zachovali sa len tri vinutia. Na lučíku sa nachádza asi v jednej tretine uzlík. Chýba ihla aj zachycovač, ktorý býva u tohoto typu prelamovaný. Bronzový drôt je hrubý 1 mm, zach. dl.: 32 mm. (Prír. č. 14/94, tab. II:2.)

I/1	situlovité hrnce so zosilneným okrajom, nízkym hrdlom, členeným plastickým prstencom, telo zdobené hrebeňovaním, alebo bez neho, vyhotovené z hlíny s prímiesou grafitu a sľudy	
I/2	hrnce s kyjovito zosilneným okrajom, opatrené metópvite členeným zvislým alebo nepravidelným hrebeňovaním na tele nádoby	
I/3	hrnce s odsadeným hrdlom a kónickým telom	
I/4	vázovité hrnce s kónickým telom a dovnútra odsadeným ústím	
I/5	vázovité hrnce s kónickým telom a s ústím zvýrazneným okružným rebrom	
II	fľaše s vajcovitým, alebo kónickým telom, úzkym hrdlom lievikovitým ústím, výnimočne s okružným rebrom, kalichovej nôžke	
III/1	súdkovité nádoby s nezosilneným okrajom	
III/2	súdkovité nádoby so zosilneným okrajom	
III/3	súdkovité nádoby s odsadeným hrdlom a von vyhnutým okrajom	
V/1	misy kónického tvaru s dovnútra prehnutým okrajom niekedy zvýrazneným hranou, telo mís býva často úmyselne nepravidelne zdrsnené	
V/2	misy dvojkónické so zaobleným zosilneným ústím	
VI	kotlíkovité trojnožky	

Tab I. Typologický prehľad keramiky vyskytujúcej sa v objektoch 9, 10, 12, a 14.
(Podľa publikovaných nálezov L. Zachara a nálezov z výskumu Hlavné nám. č. 7).

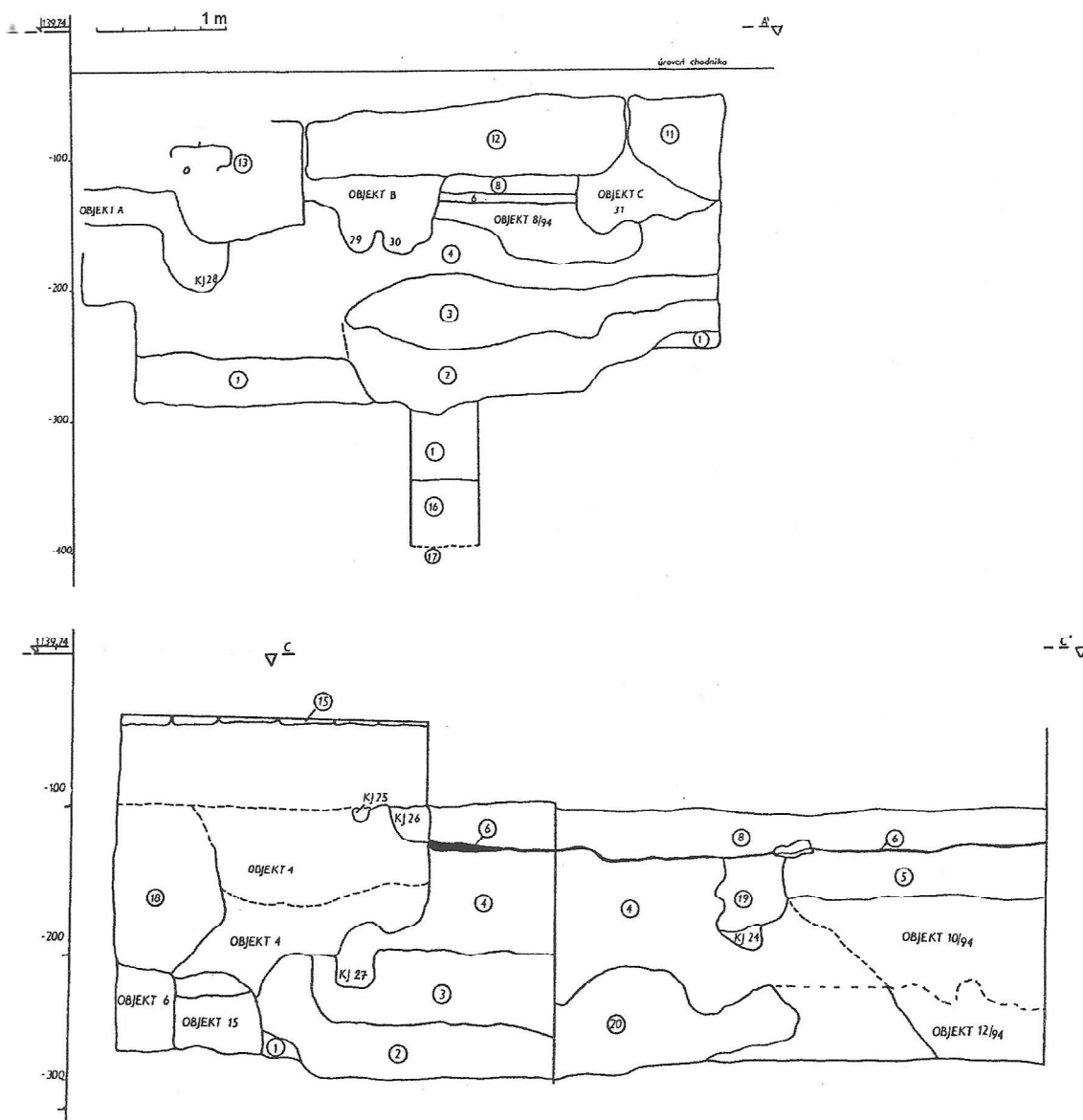
Tento typ spony je v literatúre známy aj ako bójska spona (dávaný do súvislosti s keltským kmeňom Bójoj). Mitja Guštin (Guštin, M. 1991, 42 - 43) ju uvádza vo svojich publikáciách ako typ Almgren 18, pričom u nás nie je vždy pod týmto označením v literatúre spomínaná a poznáme ju skôr pod označením „spona s prehnutým lučíkom“. Vyskytuje sa často na neskorolaténskych pohrebiskách a sídliskách. Napriek relatívne hojnému výskytu, nebola spona ešte monograficky spracovaná. Z Bratislavy ju poznáme z viacerých lokalít

Legenda k obr. 3:

1. zemina piesčitá, súdržná, homogénna. V hornej časti sú výrazné stopy po pedoturbácii, v spodnej časti sú hnedé flaky po vyzrážanom železe, čo svedčí o cirkulácii spodnej vody. Farba žltohnedá. Pôv.: fluviálny sediment Dunaja. Dat.: kvartér.
2. zásyp objektu 14/94. Zemina piesčitohlinitá, súdržná, heterogénna s prímiesou drobných uhlikov, veľkého množstva zvieracích kostí, slimákov, jadier žltého piesku, pochádzajúceho z vrstvy 1. Farba tmavošedá. Pôv.: antropogénny. Dat.: LT D2.
3. objekt 14/94 - horná časť zásypu, zemina piesčitohlinitá, súdržná, heterogénna s prímiesou drobných okruhliakov Ø 1 cm a uhlikov. Farba žltosiedohnedá. Pôv.: antropogénny. Dat.: LT D2.
4. zemina piesčitohlinitá, súdržná, heterogénna, s prímiesami lomového kameňa - granitu, väčšími kusmi okruhliakov Ø 5 - 6 cm, uhlikmi, abrazovanými kúskami mazanice. Farba tmavošedá so svetlejšími odtieňmi. Pôv.: prirodzená akumulácia s antropogénnym zásahom. Dat.: LT D2 - 10. stor. po Kr.
5. zemina piesčitohlinitá, súdržná, heterogénna, s výrazným množstvom uhlikov, čím sa odlišuje od vrstvy 4, inak je obsah prímies totožný. Zemina je masnejšia, pravdepodobne kvôli prieniku organických odpadov z horných vrstiev. Farba tmavošedá. Pôv.: prirodzená akumulácia s antropogénnym zásahom. Dat.: 0 - 10/11. stor. po Kr.
- objekt 8 - zemina piesčitohlinitá, heterogénna, s prímiesou drte z lomového kameňa, okruhliakmi, zv. kostí. Ohraničená je uhlikovou vrstvou 6. Pôv.: antropogénny. Dat.: 11.- 12. stor.
6. historická niveleta terénu, udusaná zemina, 5 cm pásik súvisí s objektom 1/94. Farba šedastá, v profile zreteľne viditeľná. Pri objekte 1 sú zuholnatelé trámy, lomový kameň (granit) väčších rozmerov, valúny, estrich. Pôv.: antropogénny. Dat.: 12. stor.
7. výrazná vrstvička okrovej malty s jadrami vápna, uhlikmi a okruhliakmi Ø 1 - 2 cm. Pôv.: antropogénny. Dat.: 2. polovica 12. stor. - 1. polovica 13. stor.
8. zemina piesčitá, zhutnená, heterogénna s jadrami vápna, mazanicou, uhlikmi, okruhliakmi, výrazné stopy po stavebnej činnosti. Farba svetlošedá až žltkastá. Pôv.: antropogénny. Dat.: 13.stor.
- objekt 4 - piesčitá zemina, nesúdržná, vlastný zásyp objektu s množstvom lomového kameňa a sypkej kamennej drte, ktorá prechádza v spodnej časti do súvislej vrstvy len z lomového kameňa (granitu) s okrovou maltou (deštrukcia muríva). Pôv.: antropogénny. Dat.: 13.- 14. stor.
- objekty A,B,C, kolové jamy 28, 29, 30, 31 s rovnakým zásypom, ktorý tvorí piesčitá zemina heterogénneho charakteru s obsahom okrovej malty, okruhliakov Ø 6 - 10 cm, zotleté zvyšky dreva po nosných trámoch. Pôv.: antropogénny. Dat.: 13. stor.
9. vrstva drte z lomového kameňa - granitu zelenkastej farby. Spodok tvorí premiešaná vrstvička heterogénneho charakteru s uhlikmi, okruhliakmi, okrovou maltou, sfarbená do žltohneda. Pôv.: antropogénny. Dat.: 14. stor.
10. historická niveleta terénu, udusaná zemina, okruhliaková vrstvička o hrúbke 6 - 7 cm. Pôv.: antropogénny. Dat.: 14.- 15. stor.
11. základové murivo, z lomového kameňa, spájané bielou vápennou maltou so štrkovou výplňou. Pôv.: antropogénny. Dat.: 15.- 16. stor.
12. je totožné s murivom 11 a 13. Navyiac obsahuje sekundárne uložené kamenné architektonické články. Pôv.: antropogénny. Dat.: 15.- 16. stor.
13. základové murivo, totožné s 11 a 12., taktiež obsahuje sekundárne uložené kamenné architektonické články. Pôv.: antropogénny. Dat.: 15.- 16. stor.
14. rôznorodé vrstvy pochádzajúce z planirovania terénu, heterogénneho charakteru, nečitateľné. Pôv.: antropogénny. Dat.: 16.- 20. stor.
15. dlažba z hlinených dlaždíc. Pôv.: antropogénny. Dat.: 16.- 18. stor.
16. zemina piesčitohlinitá, homogénna. Pôv.: pôvodná nivná pôda. Dat.: holocén.
17. štrk. Pôv. a dat.: kvartérny terasový sediment.
18. deštrukčný zásyp k objektu 6. Pôv.: antropogénny. Dat.: 17.- 18. stor.
- objekt 6 - murivo z lomového kameňa spájané bielou vápennou maltou so štrkovou výplňou. Pôv.: antropogénny. Dat.: 15.- 16. stor. (murivo môže byť súčasné s kamenným murivom č. 11, 12, 13).
- 19.- 20. novodobý zásah, prenikajúca stena výkopu kanalizačnej šachty. Pôv.: antropogénny. Dat.: 20. stor.
24. dno kolovej jamy, narušenej výkopom 19. Pôv.: antropogénny. Dat.: 10.- 11. stor.
25. kolová jama, výplň tvorí zvetraná zemina piesčitého charakteru. Pôv.: antropogénny. Dat.: 14.- 15. stor.
26. kolová jama, výplň tvorí zvetraná zemina piesčitého charakteru. Pôv.: antropogénny. Dat.: 14.- 15. stor.
27. kolová jama, výplň tvorila hlinitopiesčitá zemina, nesúdržná, s hniezdami piesku, uhlikov, okruhliakov. Pôv.: antropogénny. Dat.: 12.- 13. stor.

napr. z Panskej ul. č. 19 - 21, Ventúrskej ul. 18 a Sedlárskej ul. 2 (Zachar, L. - Rexa, D. 1988, 29 - 91; Rexa, D. 1988, 262 - 265; Pieta, K. - Zachar, L. 1993, 187, obr. 95:7). V Senci-Martine, okr. Bratislava - vidiek, sa našla v obj. 3/78, spolu so sponou typu Gorica (Zachar, L. 1982, 35 - 54). Spona je datovaná do LT D2 (55 -25 pr. Kr.). Na Slovensku je hojne zastúpená, tak napr. Karol Pieta (Pieta, K. 1982, 36, tab. VI, XLIV, LVII:13) uvádza 21 exemplárov, z toho 9 bronzových a 12 železných z Liptovskej Mary III, Skľabinského Podzámku, Rajeckých Teplíc, aj keď v rôznych časovo mladších variantoch.

Obr. 3. Profily A - A' a C - C' a legenda. M 1:20.

Je zaujímavé, že tento typ spony je rozšírený hlavne v Porýní, v Podunajsku, v Čechách, Poľsku, Slovinsku, sporadicky sa vyskytuje v Alpskej oblasti, Ilýrii a Pannónii.

2. Bronzové váhy

Bronzové váhy z drôtika s priemerom 1 mm, pôvodná dĺžka nie je zachovaná, ulomený je jeden koniec, zach. dl.: 110 mm (Prír. č. 15/94, tab. II:1)

Z Bratislavy je nález vážok unikátny najmä v súvislosti s nálezmi tzv. mincovne na Panskej ul. 19 - 21 a nového nálezu kovolejárskej dielne zo Zelenej ul. 10 - Ventúrskej ul. 12 (Musilová, M. - Lesák, B. 1996). Okrem kovolejárskych téglíkov, mincových formičiek a samotných mincí tak pribudol ďalší nález dokazujúci mincovú činnosť na území bývalého keltského oppida. Váhy totiž slúžili na váženie mincí, resp. polotovarov pred samotnou razbou.

Najlepšie to dokazujú analógie, ktoré poznáme z Moravy - Staré Hradisko, z Hradiska u Stradonic a Štramberka v Čechách (Filip, J. 1965, tab. CXXVII; Jisl, L. 1968; Breň, J. 1991, 541; Podborský, V. a kol. 1993, 407, obr. 271:1). Zo Slovenska pochádzajú ďalšie nálezy z oblasti púchovskej kultúry, a to z Púchova, ktoré publikoval K. Pieta (Pieta, K. 1982, tab. XV:9) a Zemianskeho Podhradía, ktoré tvorilo už keltsko - púchovskú pohraničnú zónu (Eisner, J. 1933). Naše váhy sa najviac podobajú nálezom zo Štramberka (Pieta, K. 1982, obr. 257:10, 11). Váhy nie sú chronologicky citlivým a určujúcim predmetom.

3. Tetradrachma bratislavského typu - NONNOS

(Prír. č. 18/94, Ar, hmotnosť: 17,24 g, Ø 25 mm)

Strieborná minca s nevýraznou razbou, poznačená časom a používaním. Obraz je nekvalitný, zošuchaný. Možno to svedčí o dlhom používaní toho istého razidla, alebo o unáhlenej razbe. Na reverze je slabo viditeľný jazdec na koni.

Tento motív keltskí minciari preberali z rímskych vzorov. Existujú až 4 varianty tohto typu mincí s rôznymi vyobrazeniami toho istého jazdca, držiaceho vo zdvihnutých rukách olivovú ratolesť ako symbol mieru a meč. Tento obraz mal vyjadrovať odvahu a bojovnosť Keltov. Na averze býva znázornená hlava boha Apollóna. Na našom náleze sú tieto motívy rozoznateľné len do určitej miery, aby sa dala minca identifikovať pravdepodobne variant 1 alebo 3 (Kolníková, E. 1991, 16, obr. 55 - 64).

Analogické sú nálezy týchto mincí pochádzajúce z hromadného nálezu z Bratislavy - Žilinskej ulice, nájdené v roku 1942. Nález mince typu NONNOS považujeme priamo v centre starej Bratislavy za unikátny nález po viac ako päťdesiatich rokoch. Datovaná je do 1. storočia pred Kr.

Objekt 10

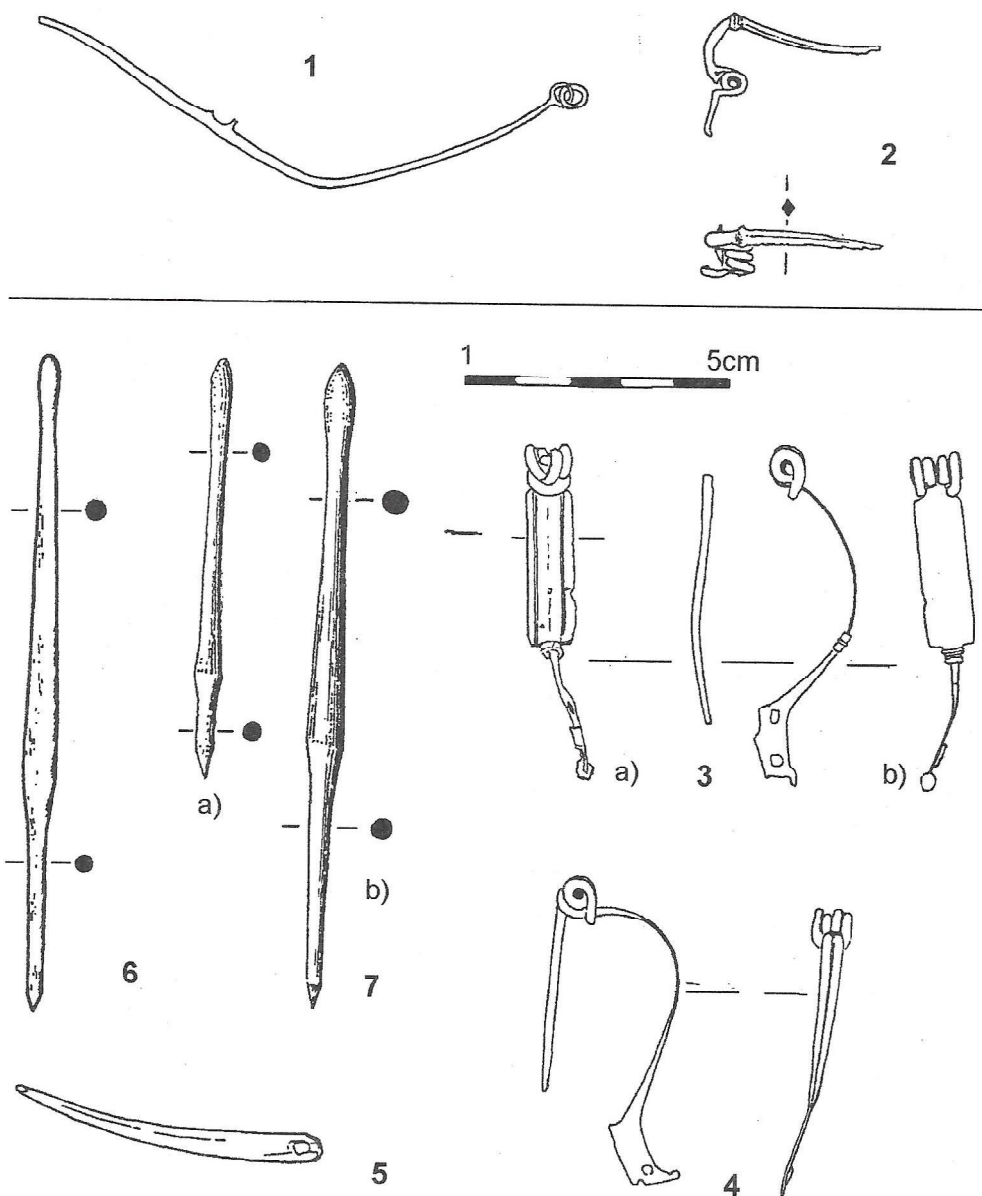
V západnom rohu S 1/94 sa v nadmorskej výške 137,95 - 137,92 m podarilo objaviť zhluk množstva lomových kameňov rôznej veľkosti, bez zjavného opracovania. Predpokladáme, že išlo o deštrukciu blízkej stavby kameného charakteru.

Z tohto objektu, ktorý sme označili ako objekt č. 10, pochádzalo pomerne málo črepov, pretože sme ho z priestorových dôvodov nemohli vybrať celý. Zo 72 ks keramických črepov bolo 96% latenských a 4% rímskeho pôvodu, z čoho za zmienku stojí fragment misky z imitácie terry sigillaty a fragmenty rímskoprovincionalnej keramiky tehlovočervenej farby zdobenej jemnými vrypami, datovateľnej do 1/2 2.- 1/2 3. storočia po Kr. (tab. III:1,2). 7. latenských tvarov najviac prevažovali hrnce, misky a súdkovité nádoby zo 70,8% redukčne vypaľované typov, I/1, III/2, V/1 (tab. I).

Objekt 12

Po preskúmaní objektu č. 10 sme pokračovali v prehlbovaní sondy a na úrovni 137,43 m.n.m. sme identifikovali objekt č. 12 (obr. 3,5) - deštruovanú časť keltského obydľia. Pod zhorenými stenami mazanice s výraznými stopami ohňa a uhlíkmi sa nachádzala v interiéri objektu ľudská lebka asi päťročného dieťaťa spolu s metakarpálnymi kostičkami pri ľavom líci, ako aj s časťou skeletu. Nález nemôžeme považovať za hrob, pretože kostra ležala takmer vertikálne s lebkou a časťou chrčtice v anatomickej polohe, kým ostatné časti ležali nepravidelne v jej blízkosti

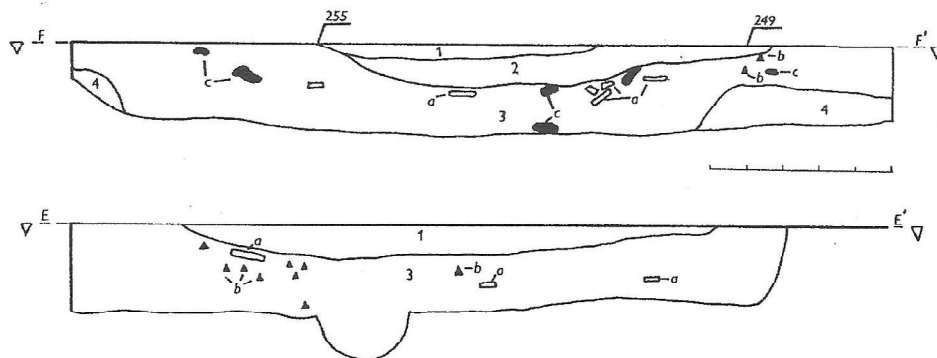
medzi pozostatkami zrútenej steny a v prepálenej pôde. Podľa antropologického posudku (Šefčáková, A. 1994) však neboli zistené na kostiach stopy ohňa. Vzhľadom na blízkosť je dôležité upozorniť na podobný nález kostry ženy s tibiou polročného dieťaťa v susednom dome na Sedlárskej ul. č. 3 (Šefčáková, A. 1995, 59 - 75). Z objektu pochádza 152 ks laténskych keramických črepov, z ktorých 3,5 % tvorila čierňošedá tenko- aj hrubostenná

Tab. II. Drobné nálezy z objektov 9 a 14 na Hlavnom nám. č. 7:

1 - bronzové váhy (prír. č. 15) z objektu 9, 2 - spona s prehnutým lučíkom (Almgren 18) (prír. č. 14) z objektu 9, 3 - spona typu Jezerine - Feugère 12a (prír. č. 23) z objektu 14 (a - pohľad zospodu, b - pohľad zvrchu), 4 - spona typu Gorica (prír. č. 20) z objektu 14, 5 - kostená ihla (prír. č. 28) z objektu 14, 6 - kostená ihlica (prír. č. 27) z objektu 14, 7 a,b - kostené ihlice z parcely č. 554 z Bratislavy (Pieta, K. - Zachar, L. 1993, 176, obr. 100)

1.2. objekt 14/94 - horná časť zásypu zemina piesčitohlinitá, súdržná, heterogénna s prímiesou drobných okruhliakov o priemere 1 cm a uhlíkov. Farba žltose-dohnedá. Pôv.: antropogénny. Dat.: LT D2.

3. zásyp objektu 14/94 zemina piesčitohlinitá, súdržná, heterogénna s prímiesou drobných uhlíkov, veľkého množstva zvieracích kostí, slimákov, jadier žltého pies

ku, pochádzajúceho z vrstvy 1. Farba tmavošedá. Pôv.: antropogénny. Dat.: LT D2.

4. zemina piesčitá, súdržná, homogénna. V hornej časti sú výrazné stopy po pedoturbácii, v spodnej časti sú hnedé flaky po vyzrážanom Fe, čo svedčí o cirkulácii spodnej vody. Farba žltohnedá. Pôv.: fluvialný sediment Dunaja. Dat.: kvartér. ± 0 139,74 mn.m., a - zvieracia kosť, b - ▲ črepy, c - kamene.

Obr. 4. Profil E - E' a F - F' objektu 14. M 1:20.

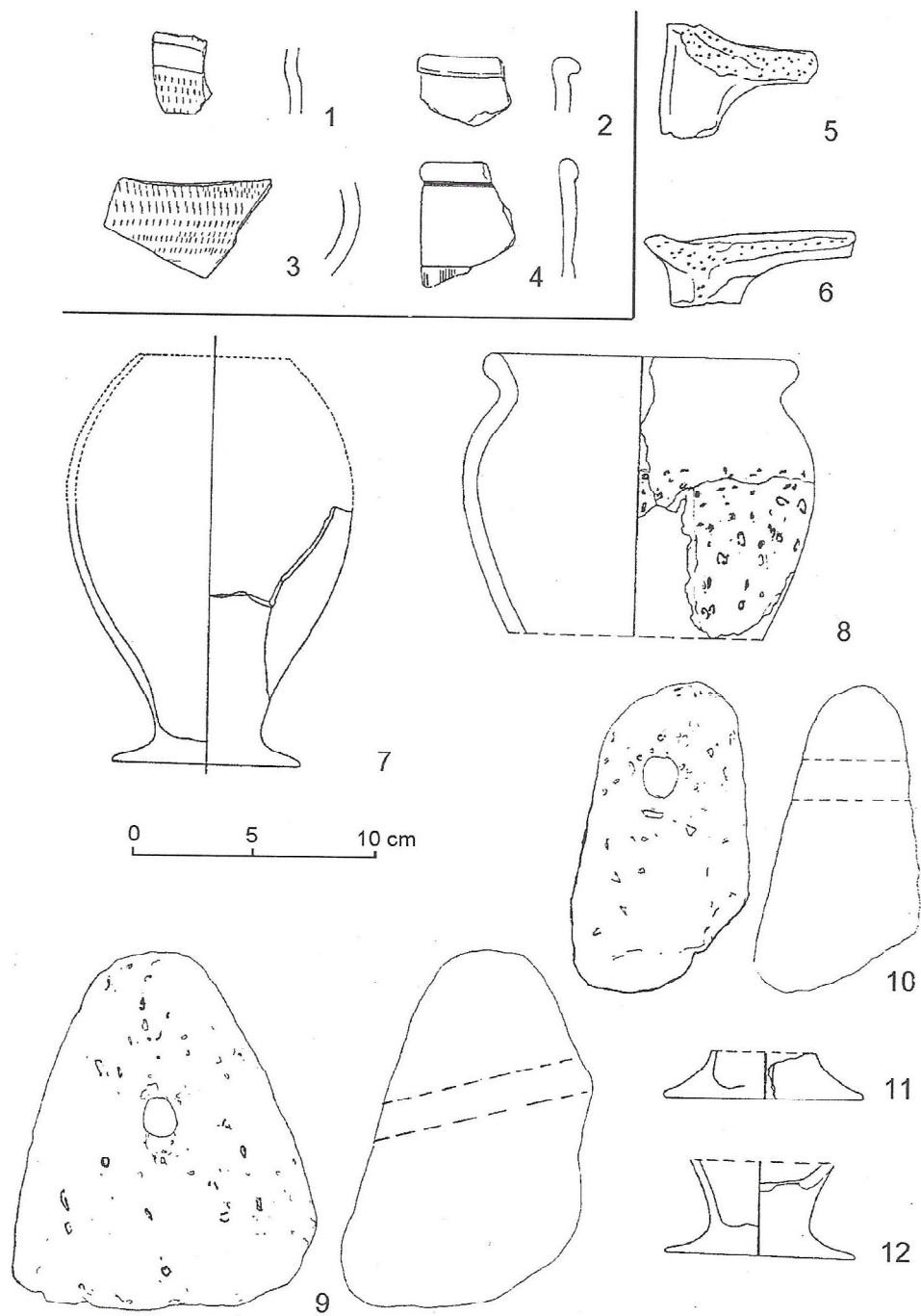
keramika, medzi ktorou sme rozoznali aj rímske črepy. Z tvarov boli najviac zastúpené hrnce typov I/1, I/3, I/5 (tab. I) a I/4 (tab. III:8), potom misky V/1 a menej súdkovité nádoby typov III/2,3 (tab. III:7,12) a trojnožka (tab. III:6). Dokladom textilnej výroby v obydlí je nález tkáčskeho závažia ihlancovitého tvaru o výške 15 cm (tab. III:9). Okrem úžitkovej keramiky sa medzi nálezovým materiálom nachádzala aj tehlovina rímskeho pôvodu (?), zvieracie kosti a neidentifikovateľný železný predmet.

Objekt 14

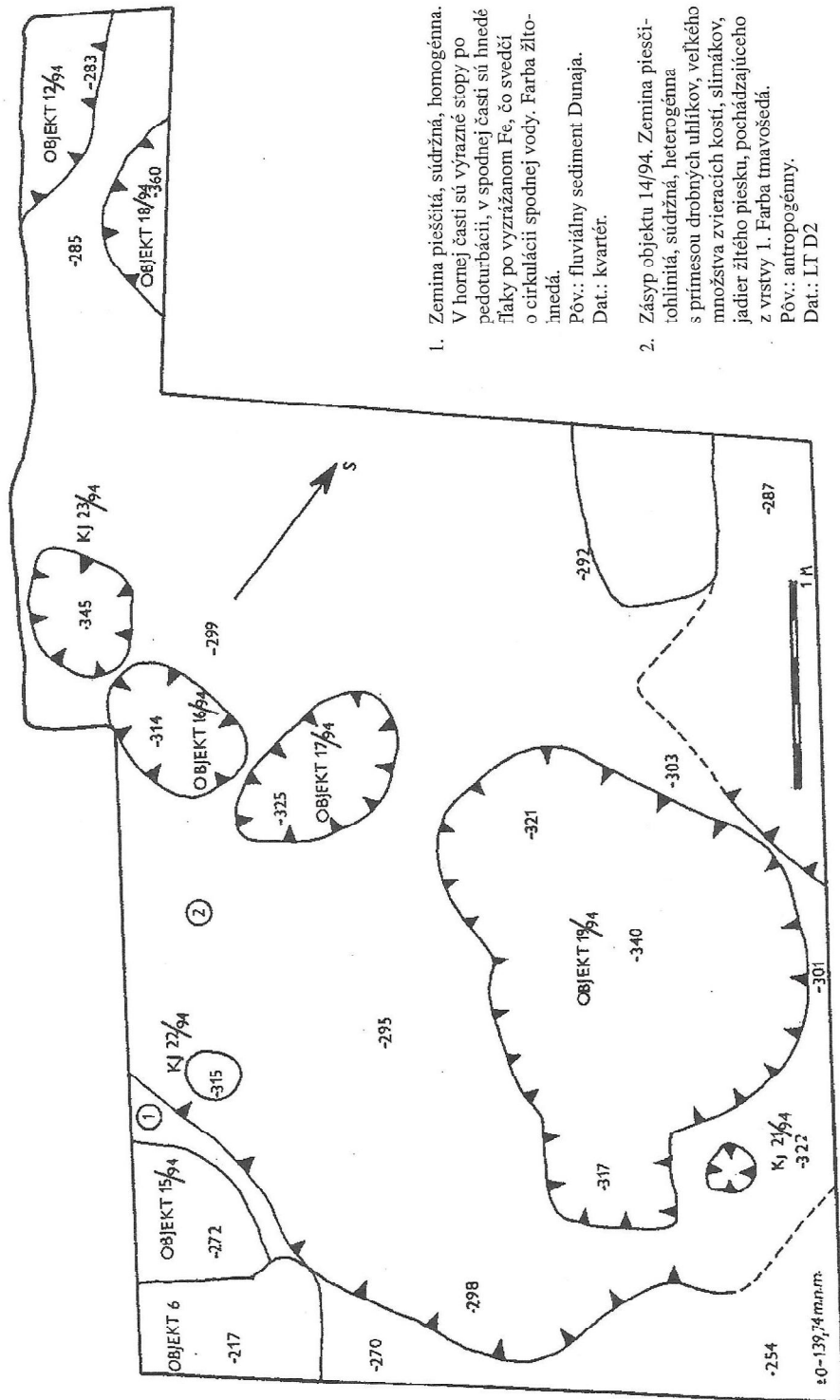
sme rozpoznali na úrovni 137,25 m n.m., kde sa dal pozorovať až nápadne hustý výskyt najmä zvieracích kostí a malakofauny z istého ohraničeného priestoru (obr. 3,4). Dokázal to aj nasledovný kontrolný rez, vedený pri severovýchodnom profile sondy, z ktorého pochádza nález bronzovej spony typu Jezerine - Feugere 12a. Objekt sa nachádzal pod vrstvou piesčitohlinitého nánosy a s rozsahom bol totožný s cca 80% priestoru S 1/94. Objekt č. 12 a objekt č. 14 sa vzájomne neprekrývali. Podľa stratigrafie by objekt č. 12 mohol byť mladší než objekt č. 14, ale nevylučujeme ich súčasnosť v určitom časovom úseku. Výplň tvorila homogénna hlinitopiesčitá hmota, premiešaná s vrstvou rozhádzaných zvieracích kostí. Prítomnosť zvieracích kostí (400 ks) spolu s množstvom keramikého zlomkového materiálu (500 ks) nás navádza k myšlienke, že išlo o terénnu depresiu, vyplnenú už nepoužiteľným odpadovým materiálom. Dno objektu resp. úroveň sterilného podložía kolísala na úrovni nadmorskej výšky 136,69/136,48 až po 136,3 m n.m. Povrch sterilného dna sa javil ako tvrdý piesčitý substrát, na ktorom nechýbali stopy po pedoturbácii, ako aj hnedé flaky po vyzrážanom oxide železa, ako svedectvo po cirkulácii spodnej vody. Objekt zaujal nielen svojou plochou, ale aj rôznorodosťou nálezového materiálu. Keramika, bronzové spony typu Jezerine a Gorica, kostené predmety, neurčiteľné železné predmety, zvieracie kosti a malakofauna.

Nálezy

Zo zatiaľ uvedených objektov pochádzal najväčší súbor laténskej keramiky z objektu č. 14. Niektoré tvary nádob prechádzajú od LT C2 cez LT D1 do LT D2 ako napr. zásobnice, hrnce typu I/1, misky, fľaše a súdkovité tvary. Chronologicky určujúcim je tvar hrnca I/2 (tab. I, tab. IV:11-13) s kyjovito zosilneným okrajom a zvislým, alebo nepravidelným hrebeňovaním. Tento vystupuje na Slovensku v súboroch so sponou typu Gorica, sponou s prehnutým lučíkom (A 18) a variantom typu Alesia (Zachar, L. - Rexa, D. 1988, 64).

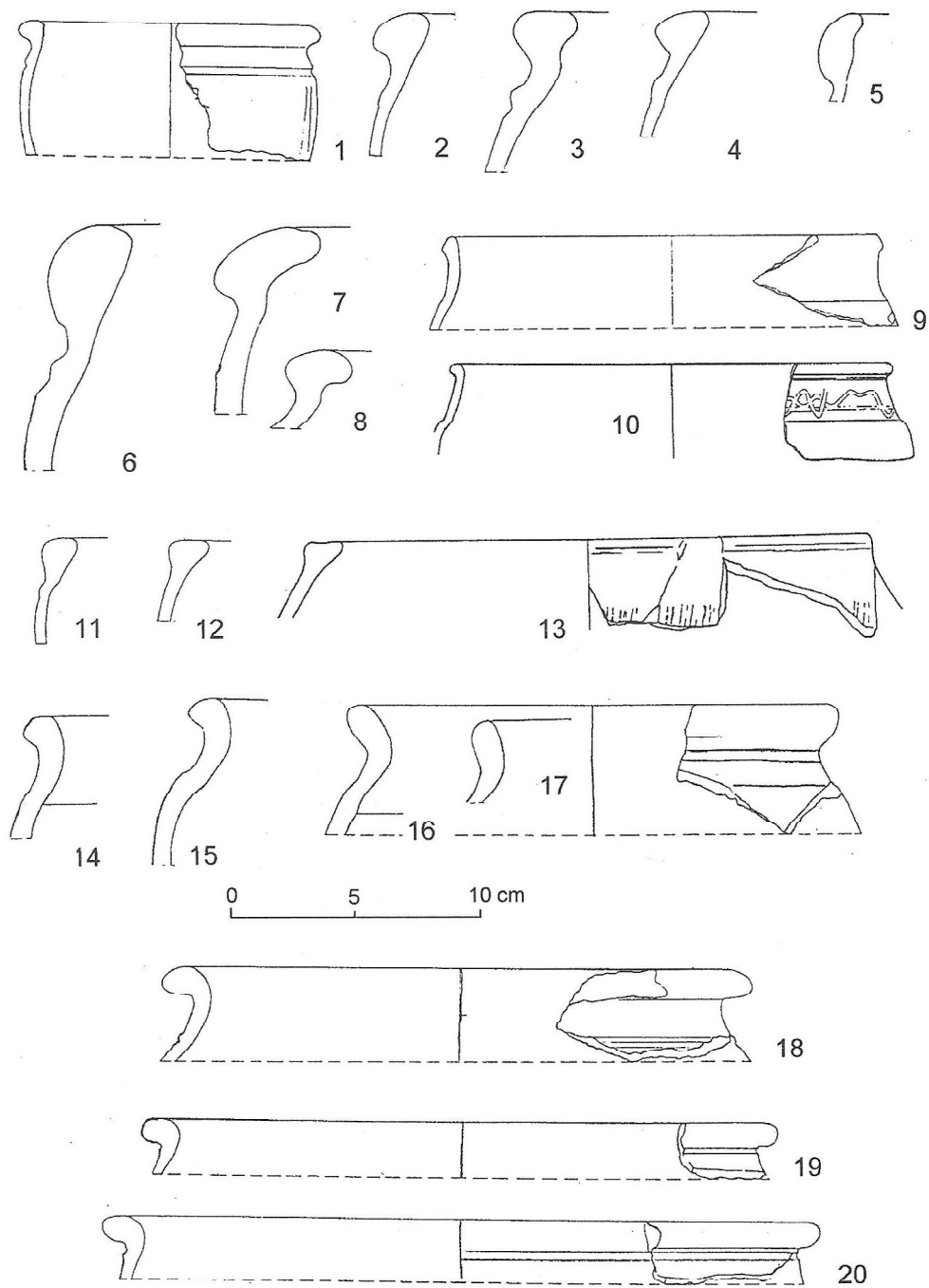
Tab. III. Keramické tvary z objektov 9, 10, 12, 14. Keramika rímskeho pôvodu: 1,2 - z objektu 10, 3,4 - vrstva 4 pri objekte 10. Laténska keramika: 5 - trojnožka (objekt 9), 6 - trojnožka (objekt 14), 7,12 - súdkovitá nádoba typ III/3, 8 - hrnice typu I/4, 9 - závažia (objekt 12), 10 - závažie, 11 - nôžka súdkovitej nádoby typu III/3 (objekt 14)

1. Zemina piesčitá, súdržná, homogénna. V hornej časti sú výrazné stopy po pedoturbácii, v spodnej časti sú hnedé flaky po vyzrážanom Fe, čo svedčí o cirkulácii spodnej vody. Farba žltá- hnedá.
Pôv.: fluviaľny sediment Dunaja.
Dat.: kvartér.
2. Zásyp objektu 14/94. Zemina piesčito-hliniata, súdržná, heterogénna s prímесou drobných uhlíkov, veľkého množstva zvieracích kostí, slimákov, jadier žltého piesku, pochádzajúceho z vrstvy 1. Farba tmavošedá.
Pôv.: antropogénny.
Dat.: LT D2

Obr. 5. Pódorys S 1/94 s objektom 12 a 14. M 1:20.

Tab. IV. Keramické tvary z objektu 14 - hrnce:
 1-8 - typ I/1, 9-10 typ I/3, 11-13 - typ I/2, 14-17 - typ I/4, 18-20 - typ I/5

Z výskumu na Panskej ul. 19-21 pochádzajú zvyšky tohto typu z vrstiev 5/II a 15/I datovanými L. Zacharom od polovice 1. stor. pred Kr. až po prelom letopočtu. Celý hrniec tohto typu pochádza z výskumu na Hlavnom námestí (4), kde sa nachádzal spolu s norickou mincou typu Karlstein (Lesák, B. 1992). Ďalšie nálezy pochádzajú z výskumu Bratislava-most z objektu XX/3/70 a z objektu 3/78 zo Senca - Martina (Zachar, L. 1982, 48 - 53, obr. 15). Vzorom pre tento typ hrnca sú situlovité tvary I/1 (tab. I) so zvislým hrebeňovaním. Typ je prejavom úbytku dobrej suroviny akou bol grafit, pretože hlina obsahuje iba jemnozrnnú prímies bez tuhy. Priemer ústia sa pohyboval okolo 20 cm a výška dosahovala 30 cm. V laténe sa grafit ako surovina dovážal zo severnej Moravy, južných Čiech a z Dolného Rakúska. Spolu s týmto hrncom sa často objavujú tzv. dácke šálky a cedníky vychádzajúce z dáckych foriem aj mimo bratislavského opida.

Črepový materiál mal pomerne veľké rozmery, bez obrúsenia hrán, čo by svedčilo o jeho primárnom uložení v objekte č. 14, bez nejakého intencionálneho transportu zeminy. Keramika je točená na kruhu, v ruke uhnieta keramika sa nevyskytla. Úžitkové tvary tvorí keramika hrubostenná s hrubozrnnou prímiesou ako aj tenkostenná keramika z jemne plavenej hlíny, z veľkej časti redukčne vypaľovaná.

Z typologicky najfrekvencovanejších tvarov sú to hrnce I/1-5 (tab. IV), misy V/1 (tab. V:10-19) V/2 (tab. V:1,2), súdkovité tvary III/1-3 (tab. V:6-9) a fľaše II (tab. V:3). 55,65 % tvorili z celkového počtu črepov v súbore hrnce, 43,09 % - misy, 5,25 % - súdkovité tvary a po 3,15 % - fľaše a pokrievky (tab. V:4,5). Detailným rozborom keramického materiálu zo všetkých laténskych objektov sa zaoberá podrobne nálezová správa z tohto výskumu (Lesák, B. - Musilová, M. - Hoššo, J. 1994, 57 - 68).

Nález ihlanovitého tkáčskeho závažia z vypálenej hlíny (tab. III:10) spolu s kostenou ihlou, praslenom a kostenou ihlicou (tab. II:5,6), ktorá by mohla byť aj súčasťou vretena, svedčí o textilnej výrobe z blízkeho keltského obydľia. Medzi črepmi z objektu č. 14/94 sa z celkového počtu 500 ks nachádzalo 14 ks, o ktorých predpokladáme, že nie sú miestnej keltskej proveniencie, ale že sú to rímske importy. Ide o nádoby miskovitých tvarov, fľaše a uško s dvoma kanelovanými žliabkami (z džbánu alebo amfory?), červenej, hnedastočervenej a červenošedej farby.

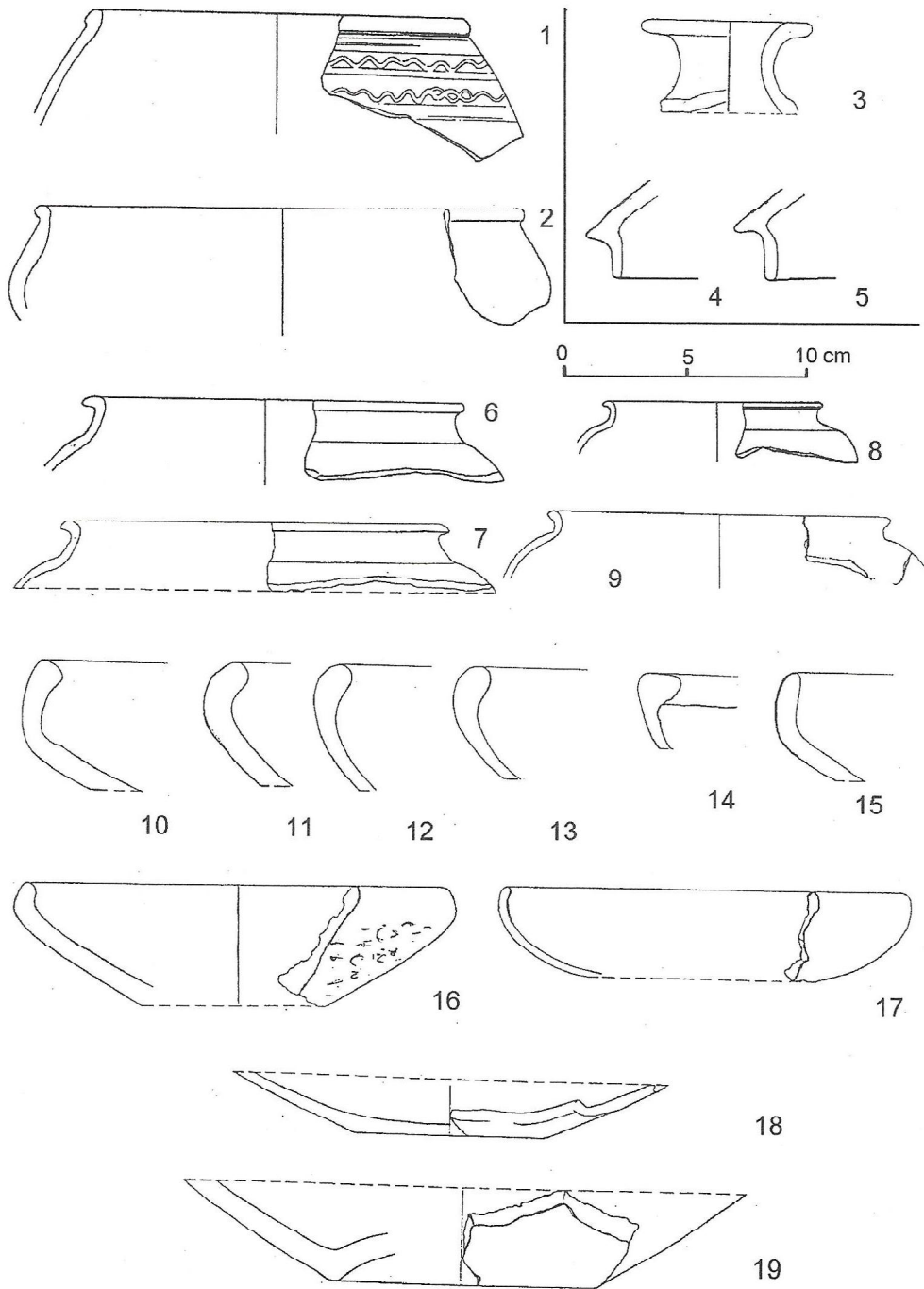
1. *Bronzová spona* typu Jezerine - Feugère 12 a

Bronzová spona s oblúkovo klenutým lučíkom vytepaným do pásika. Pásik je zdobený dvoma kanelúrami, ale keďže ide o chybný produkt, výzdoba sa nenachádza na vonkajšej strane oblúka, ale z jeho spodnej strany. Vnutie je dvojstranné symetrické. Plný zachycovač s dvoma otvormi - s jedným otvorom kruhovým a jedným hranatým. Na konci zachycovača je gombík. Pásikový lučík prechádza do štíhlej nôžky a pri tomto prechode sa nachádza uzlík, nazývaný aj manžeta.

Dĺ. spony: 64 mm, dĺ. ihly: 46 mm, š. zachycovača: 15 mm, š. vnutia - 8 mm
(Prír. č. 23/94, tab. II:3).

Ako prvý definoval sponu J. Werner (Werner, J. 1961, 143), ktorý mal v úmysle tento typ spony monograficky spracovať, ale jeho projekt dokončila až S. Rieckhoffová štúdiou z roku 1975 (Rieckhoff, S. 1975). Pomenovala túto včasnorímsku sponu podľa toponymného náleziska Jezerine v Bosne-Hercegovine. Rôzni bádatelia, ako napr. Švajčiarka E. Ettligerová (Ettliger, E. 1973, 197) nepovažujú sponu za samostatný typ, ale pokladá ju za pseudolaténsku sponu. V literatúre staršieho datovania je tento typ nazývaný východoalp-ská spona s prehnutým lučíkom, oblúkovitá spona, spona s manžetou typ Idria (Pieta, K. 1982, 32, 162, 185).

Dnes sa vo všeobecnosti zaužívalo označenie typ Jezerine - Feugère 12 a. Francúzsky archeológ Michel Feugère sa za posledných 10 rokov najviac zaoberal typológiou tejto

Tab. V. Keramické tvary z objektu 14:

1, 2 - misky typu V/2, 3 - okraj fľaše, 4, 5 - pokrievky, 6-9 - súdkovité nádoby III/3, 10-19 - misky typu V/1

spony a jej územným rozšírením (Adam, A. M. - Feugère, M. 1982, 129 - 182; Feugère, M. 1985, 253 - 258, 438). Na základe korelácií medzi 34 sponami zistil, že najväčšie tvary pochádzajú zo severného Talianska a Slovinska. V starovekej Galii (Francúzsko) sa vyskytovali menšie tvary a nálezy odtiaľ pôsobia ako izolovaná skupina. Vo svojej štúdii spolu s Anne-Marie Adam - UN ASPECT DE L'ARTISANAT DU BRONZE DANS L'ARC ALPIN ORIENTAL ET EN DALMATIE AU Ier SIECLE AV. J. C. z roku 1982 vypracoval mapku rozšírenia spony Jezerine v Európe, v ktorej zosumarizoval 177 exemplárov. Vychádzal pritom z prác Rieckhoffovej, Wenera, Guština pre krajiny bývalej Juhoslávie a de Peyra pre Taliansko. V Galii (20 lokalít) sa najfrekvencovanejšie vyskytuje tento typ v Languedocu, v juhovýchodných Pyrenejách, v Provence a niekoľko rozptýlených exemplárov v Prímorských Alpách. V Nemecku a vo Švajčiarsku sú to len ojedinelé kusy, a to na alpských prechodoch smerom do Talianska - v kantónoch Valais a Engadine. V Taliansku (36 lokalít) je spona zachytená pozdĺž centrálného alpského oblúka, v strede a na juhu Apeninského polostrova už zriedkavejšie. Z bývalej Juhoslávie pochádza najviac lokalít zo Slovinska /13/, Chorvátska /12/ a Bosny-Hercegoviny /12/. Ďalšie nálezy pochádzajú zo Srbska, Macedónska, Albánska, Maďarska, Rumunska, Rakúska, Portugalska, Belgicka, Čiech, Moravy, Poľska, Litvy a zo Slovenska. Karol Pieta v monografii o Púchovskej kultúre (Pieta, K. 1982, 32) uvádza päť exemplárov a sice zo Skerešova, Púchova, Liptovskej Mary 2x, Žehry- Spišského hradu. Nelokalizované spony typu Jezerine sa nachádzajú v SNM v Bratislave a v Podunajskom múzeu Komárne, podľa Lamiovej-Schmiedlovej (Lamiová - Schmiedlová, M. 1961). Exemplár z Liptovskej Mary III patrí podľa nálezových okolností horizontu LTD2, ktorý je tu bohato zastúpený. Spona z Liptovskej Mary I sa hlási svojím sprievodným inventárom nepochybne na začiatok stupňa Eggers Bl. I. Peškař sa zaoberal ojedinelým nálezom z Moravy - Postoupky, z Čiech sú známe zatiaľ len zo Stradonic (Pieta, K. 1982, 32). Samozrejme, že za posledné intenzívne bádateľské obdobie mohlo dôjsť k rozšíreniu lokalít s nálezmi spony typu Jezerine. Z Bratislavy nie je okrem nášho nálezu známy iný nález spôu tohto typu. Lev Zachar publikoval tri fragmenty spony pochádzajúcej z archeologického výskumu Panskej ul. č. 19 - 21 (Zachar, L. - REXA, D. 1988, 61 - 62) a nazval ju variantom Bratislava, typu Jezerine. Spona pochádzala z objektu 3a/85 vrstvy 15/I a datoval ju do LT D2. Feugère rozlišuje okrem typu 12 a aj typ 12 bl a 12 b2. Tieto typy sú na lučíku zdobené rastlinným a figurálnym motívom.

Z chronologicky súčasných typov je spona najpríbuznejšia spona typu Gorica. Oba typy majú rovnaký územný pôvod. V hrobových celkoch sa vyskytujú so sponami typu Almgren 236 alebo Almgren 67 - 68. V objektoch 1/50 a 7/50 na lokalite Tabán v Budapešti, spony Gorica aj Jezerine vystupujú spolu s keramikou LT D2 (Zachar, L. 1982, 49).

Podľa koncentrácie nálezov sa pokúšal M. Feugère vytypovať výrobné centrá. Rozdelil ich na 5 skupín, Francúzsko - Languedoc, severné Taliansko a Slovinsko, stredné a južné Taliansko, Dalmátske pobrežie a stredný tok Dunaja v Juhoslávii. Vo Francúzsku poskytli najviac nálezov lokality Mailhac a Ensérune, medzi ktoré Feugère vymedzuje možný ateliér. Odtiaľ boli výrobky distribuované na katalánske pobrežie, západným smerom na Comminges a východným na Provence. Východnejším smerom už nie je rozptýlený taký veľký, aby sa dal pripísať tejto dielni. V ostatných oblastiach sa zdá, že bolo viac než jeden ateliér. Napríklad v severnom Taliansku existoval ateliér v oblasti Val di Non, kde sa zoskupuje najviac nálezov. Taktiež v oblasti Trentina, Hornej Adiže, Emilie Romagne a v celom južnom Tirolsku. Podobne aj v alpskej oblasti Slovinska. Autor vyslovuje hypotézu, že prapôvod spony typu Jezerine treba hľadať najpravdepodobnejšie v severotalianskej oblasti a vôbec vo východoalpskom oblúku. Odtiaľ sa odvíjala ďalšia distribúcia smerom do Galie

a do Dalmácie, kde vznikali ďalšie výrobné centrá. Nálezy Jezerine pozdĺž toku Dunaja je potrebné spájať s prítomnosťou rímskych vojsk, čím sa mení význam nálezov tohto typu, a to z ekonomického (obchod a výroba) na historický.

Datovanie tejto neskorolátenskej spony je tiež rozmanité, aj keď v zásade sa veľmi neodlišuje. J. Werner (Werner, J. 1961, 143) navrhol koniec republikánskeho obdobia a tvrdí, že typ je italského pôvodu. E. Ettligerová (Ettliger, E. 1973, 197) navrhuje medzi roky 20 pred a 20 po Kr. S. Rieckhoffová (Rieckhoff, S. 1975) sa opiera o dôležité pramene z galských oppíd - Alésia, Bibracte, z Hüfingenu a predovšetkým talianskych nálezísk. Vznik typu datuje do obdobia 50 - 30 pred Kr. a zánik koncom augustovskej doby, možno aj neskôr. V Taliansku sa v Ornavasso našla spona typu Jezerine v hrobovom celku, na základe ktorého ju datovali do 80. rokov 1. stor. pred Kr. Voči tomuto datovaniu nálezu z Ornavasso má však S. Rieckhoffová výhrady, pretože ide o starý nález, kde môže ísť o mylné datovanie. Napriek tomu je v Itálii vyššie datovanie možné, pretože tam treba hľadať pôvod spony. M. Guštin (Guštin, M. 1991, 41 - 42) datuje podľa slovinských a juhoslovanských nálezov predovšetkým z nekropol Stične, Šmarjeta, Idria, Jezerine, Ribič a Novo Mesto výskyt spony v tejto oblasti okolo roku 40 - 30 pred Kr. až do 10 - 20 po Kr. Totožné datovanie zastáva aj Michel Feugère (Feugère, M. 1985, 253 - 258, 438), ktorý tvrdí, že výroba a používanie spony spadá od obdobia Cézara až po vládu Tibéria. Vznik typu okolo rokov 40 - 30 pred Kr. a používanie maximálne medzi roky 30 - 20 pred Kr. a 1 - 10 po Kr.

Na základe týchto analógií musíme pristúpiť k datovaniu nášho nálezu. Ak vznik typu v centrách výroby v Taliansku a Slovinsku predpokladáme okolo rokov 50 - 30 pred Kr., tak spona typu Jezerine z našej lokality, predstavuje intenzívny kontakt bratislavského oppida s touto oblasťou už okolo polovice 1. storočia pred Kr. Spona sa našla v objekte spolu s neskorolátenskou keramikou, ktorá je všeobecne na základe analógií z Bratislavy datovaná do 2. polovice 1. storočia pred Kr., resp. na rozhranie LT D1 a LT D2. Okrem spony typu Jezerine sa našla v objekte aj spona typu Gorica, ktorá sa na lokalitách v Panónii a Ilýrii bežne vyskytuje spolu. Táto je tiež datovaná do záveru LT D2. Ako sme už predtým uviedli môže výskyt tejto spony pri Dunaji súvisieť aj s blízkosťou rímskych vojsk (nálezy rímskej keramiky), a preto by sme nemali vylúčiť datovanie nižšie do rokov 30 - 20 pred Kr. L. Zachar datuje nálezy spôn typu Jezerine - variant Bratislava, Almgren 18 a Gorica do LT D2 po roku 50 pred Kr., čo sa zhoduje s našou hornou hranicou. Otázne je, či nemožno posunúť jej výskyt v našich oblastiach na prelom letopočtu do laténsko - rímskeho horizontu (?), alebo či nepripísať jej distribúciu do našich končín norickým Keltom, ktorí po porážke Bójov rozšírili svoj vplyv východným smerom?

2. Bronzová spona typu Gorica

Bronzová spona s oblúkovito klenutým lučikom. Bronz má ušľachtilú zelenú patinu. Lučik tvorí úzky pásik zužujúci sa k zachycovaču, ktorého stredom prechádza rebro. Má symetrické štvorzávitové vinutie, plný zachycovač s jedným kruhovým otvorom a gombíkom na konci.

Bronzový drôt je hrubý 1 mm, dl. spony: 58 mm, dl. ihly: 35 mm, š. zachycovača: 15 mm, š. vinutia: 8 mm (Prír. č. 20/94, tab. II:4).

Spony typu Gorica naposledy súhrne spracovala S. Rieckhoffová (Rieckhoff, S. 1975). Na rozdiel od spôn typu Jezerine, hoci sú rovnako rozšírené od Francúzska po Juhosláviu, je tento typ pomerne málo doložený na náleziskách. Autorka uvádza len 16 lokalít z toho viac ako tretinu v Slovinsku, Chorvátsku, v Bosne a Hercegovine, Maďarsku, preto hľadá ich pôvod na Balkáne (Guštin, M. 1991, 42). Časom sa však zrelativizuje počet nálezísk, hlavne po vypublikovaní nových nálezov z Talianska. Mítja Guštin uvádza tieto lokality: Nova Vas/Villanova, Debelo Brdo pri Sarajeve, Gorica, Jezerine, Ribič, Trebenišće, Reka

p.C., Stična, Šmarjeta, Široka Kula, Rešica pri Požarevci. Z Bratislavy typ Gorica okrem nášho nálezu nepoznáme, ale L. Zachar (Zachar, L. 1982, 49, 53; Zachar, L. - Rexa, D. 1988, 65) publikoval typ Gorica, ktorý pochádza z objektu 3/78 zo Senca - Martina, okr. Bratislava - vidiek. Datuje ho do posledného laténskeho stupňa LT D2. Zaujímavé je aj konštatovanie, že s typom Gorica idú v keramickom nálezovom materiáli aj situlovité hrnce s kyjovitým ústím typ I/2, ktoré naznačujú tzv. keltsko - dácky horizont po roku 50 pred Kr.

3. *Kostená ihlica*

Kostená vyhladená ihlica, ktorej úplne identické tvary (tab. II:7) boli nájdené P. Baxom a L. Zacharom na parcele č. 554 na Žižkovej ulici v Bratislave (Pieta, K. - Zachar, L. 1993, 176, obr. 100). Hypotetická je úvaha, či sa nemôže jednať o vreteno na tenké nite, vzhľadom na to, že z objektu č. 14 pochádzajú aj hlinené prasleny. Dĺ.: 122 mm (Prír. č. 27/94, tab. II:6)

4. *Kostená ihla*

Dĺ.: 58 mm, š.: 5 - 2 mm (Prír. č. 28/94, tab. II:5)

Okrem týchto identifikovateľných predmetov z kostí sa v objekte č. 14 /94 našlo veľké množstvo zvieracích kostí (vyše 400 ks), ktoré slúžili ako surovina na výrobu kostených predmetov.

Všeobecne sa medzi osteologickými ostatkami zvierat našlo 8 druhov živočíchov: hovädzi dobytok, pratur, jeleň, diviak, ošípaná, kôň, ovca, alebo koza a ryba zubáč. Z celkového množstva sa najfrekvencovanejšie vyskytuje hovädzi dobytok 62,7% a ošípaná 14,2%. Zo zaujímavosti treba spomenúť rukoväť lodyhy z jelenieho parohu, dolnú čelusť zubáča, nález pravej čelovej kosti pratura s rohom, takmer kompletnú lebku koňa, ktorá mala v záhlavnej oblasti stopy po useknutí, a ulnu z hovädzieho dobytku s prevrtnými otvormi. Pozoruhodný sa javí nález 33 ulít slimáka záhradného (*Helix pomatia*). Podľa všetkého zvieracie kosti nájdené v objekte sú zväčša vlastne kuchynskými zvyškami. Možno sa len domnievať, že vysoký počet úlomkov z ľbick súvisí okrem využitia jedlých častí aj so spracovávaním rohoviny z kravských rohov a pomerne vysoké množstvo metakarpálnych a metatarzálnych kostí môže predstavovať zásobu materiálu na výrobu hladidiel a rôznych iných nástrojov. Skladbou druhov zvierat zodpovedá skladbe zvierat nájdených výskumom M. Musilovej na Rudnayovom nám. 4 (Musilová, M. 1986), kde takisto prevláda množstvo hovädzích kostí a ošípaných i veľké množstvo ulít slimákov. Podiel divo žijúcich zvierat je 2 %, čo by mohlo znamenať, že lov asi netvoril podstatnú časť obživy (5).

Záver

Archeologický výskum skúmanej lokality opäť potvrdil, že v historickom jadre Bratislavy je ešte stále možné, hoci aj na relatívne malých plochách objaviť dôležité informácie, týkajúce sa najstarších dejín jej osídľovania. Výskum v Kutscherfeldovom paláci doplnil informácie nielen k ranostredovekému osídleniu skúmanej polohy, vyhodnotenie ktorých nie je predmetom článku, ale dôležitými nálezmi chronologicky citlivých predmetov ako sú spony a minca prispel k ďalšiemu upresneniu vertikálnej stratigrafie druhej polovice I. storočia pred Kr. Z doteraz publikovaného nálezového materiálu z neskorej doby laténskej na území Bratislavy je zrejmé, že nálezov keramiky je veľký počet a presnejšie časové rozlíšenie vrstiev a objektov by len na základe vyhodnotenia keramiky bolo ťažké a len rámcové. Stúpajúci počet objavených drobných, chronologicky citlivých nálezov, akými sú spony a mince nám tieto nejasné hranice postupne podarí vymedziť. Tak sa podarilo porovnať podobné nálezové situácie v blízkom okolí skúmanej lokality ako napr. na Sedlárskej ul. č. 2 a na Hlavnom námestí.

Vrstva č. 4 na úrovni nadmorskej výšky 138,34 - 137,74 m, ktorú sme označili ako prechodný horizont od konca 1. storočia pred Kr. až po 10. storočie po Kr. je porovnateľná s neskorolátenskou vrstvou s nálezom bronzovej spony s prehnutým lucíkom (A 18) a norickou mincou typu Karlstein na Sedlárskej ul. 2 (Pieta, K. - Zachar, L. 1993, 187). Tam táto vrstva, do ktorej boli zapustené ranostredoveké hroby, tiež prekryvala na úrovni cca

139 - 138,61 m n.m. zásyp objektu č. 2/88 s hrubou vrstvou spáleného dreva a popola (6). Podobná situácia bola počas výskumov na Hlavnom námestí v rokoch 1987 - 1993 (7). Spodná hranica neskorolátenskej vrstvy, tzv. prechodný horizont zmiešaný s rímskymi a germánskymi nálezmi (Lesák, B. 1989 - 1992), do ktorej boli zahĺbené včasnostredoveké hroby z 11. storočia, sa pohybovala na úrovni 138,00 - 137,87 m n.m. Z tejto vrstvy pochádzajú napr. nálezy norických mincí typu Karlstein - 10 ks (Musilová, M. - Lesák, B. 1996) a nález norickej spony s dvoma uzlíkmi 1. - 2. storočia po Kr. (Musilová, M. 1988, 93; Musilová, M. - Krištin, J. - Kolníková, E. 1990, 234 - 240). Neskorolátenská spona s prehnutým lučíkom (A 18), pochádza väčšinou z nálezov neskorolátenských horizontov, ktoré boli už narušené v priebehu vývoja migračnými zmenami odohrávajúcimi sa na našom území. Predstavuje záverečnú fázu laténskeho osídlenia, ale nie je vylúčená jej existencia ani v 1. storočí po Kr., vzhľadom na to, že ešte nebola monograficky spracovaná, a teda neboli presne definované dolné hranice jej trvania. Predpokladáme, že objekt č. 9 zvyšok dlážky sídlíštného objektu a objekt č. 10, ktoré sa nachádzali v spodnej časti vrstvy č. 4 na úrovni 137,92 - 137,95 sú laténske objekty predstavujúce už zánik laténskeho osídlenia z LT D2 skôr konca tohto obdobia, teda z rokov 30 - 20 pred Kr., pričom ich nadzemné časti boli pravdepodobne zničené rímskym až včasnostredovekým osídlením (nálež Terry sigillaty, rímskoprovinciálnej keramiky, tab. III:1,4). Podobná situácia bola zistená aj výskumom na Panskej ul. 19 - 21, vrstva č. 15/I (Zachar, L. Rexá, D. 1988.). Objekty by nasvedčovali kontinuitu osídlenia územia aj po bojisko - dáckom konflikte v rokoch 55 - 44 pred Kr.

Druhú staršiu sídliskovú úroveň predstavovali laténske objekty č. 12 a 14 (obr. 3,5), objekt č. 12 na úrovni 137,43 m n.m. a objekt č. 14 na úrovni 137,25 m n.m.

Z objektu č. 12, požiarom deštruovaného keltského obydlia, pochádza skelet päťročného dieťaťa, ktorý je výnimočný tým, že sa nachádzal vo vertikálnej polohe medzi zborenými stenami z mazanice. Nešlo pritom o hrob, ale predpokladáme, že dieťa zomrelo v dôsledku zrútenia sa stien obydlia. Možno ide o podobnú situáciu, ktorú označil L. Zachar ako katastrofický horizont známy z lokalít Sedlárska 2, Panská 19 - 21 a z parcely 554 pod južným svahom bratislavského hradného kopca (Pieta, K. - Zachar, L. 1993, 185, 190).

Objekt č. 14 predstavuje odpadovú jamu s veľkým množstvom keramického laténskeho materiálu, zvieracích kostí, slímákov, a najmä s dvoma bronzovými sponami zo zásypu (vrstva č. 3: obr. 3), ktoré sú pre datovanie veľmi dôležité. Ide o spony typu Jezerine a Gorica, ktoré vystupujú v nálezoch z iných nám príbuzných lokalít hlavne na území Maďarska a Slovinska (Panónii a Ilýrii) väčšinou spolu. Z Bratislavy je to prvý nález spôn tohto typu. Medzi keramickým materiálom sa nachádzali aj rímske črepy, ale v malom množstve. Na základe rozboru nálezového materiálu predpokladáme, že objekt č. 14 vznikol niekedy v období LT D1/LT D2 a zanikol ku koncu 1. storočia pred Kr., okolo rokov 40 - 30, čoho dôkazom by mohli byť obe spony, ktoré sa objavujú až v týchto rokoch.

Objekty č. 12 a 14 by sme na základe vertikálnej stratigrafie mohli prirovnať k viacerým sídlíštným objektom z výskumu na Hlavnom námestí, ako boli napr. hrnčiarske pece, obydlia a odpadové jamy, ktoré boli tiež objavené na úrovni cca 137,40 - 60 m n.m. a časovo boli zaradené do obdobia existencie podhradia keltského oppida, pričom objekt č. 12 mohol byť relatívne mladší. Zánik objektov možno súvisí so zánikom bojiského centra (katastrofické udalosti) a zároveň môže byť odrazom zvýšeného vplyvu Norikov na pretrvávajúcu polyetnickú zložku obyvateľstva, čoho dôkazom môžu byť spony, ako aj norické mince typu Karlstein.

POZNÁMKY

- ¹ Výskum v r. 1980 - Snopko, L.: Záchraný archeologický výskum MSPSOP vo veži Starej radnice v Bratislave na Hlavnom námestí - nález laténskej hrnčiarskej pece s roštom a kupolou. Nepublikované.
Výskum v r. 1987 - Musilová, M. 1988: Záchraný výskum na Námestí 4. apríla (Hlavné nám.) v Bratislave. AVANS v r. 1987. Nitra, s.93
Zemková, M. - Musilová, M. 1989: Funkcie mestských priestorov v 13. storočí. Archaeologia historica 14, Brno 1989, s. 149 - 159.
Musilová, M. - Krištín, J. - Kolníková, E. 1990: Nález norických mincí na Námestí 4.apríla v Bratislave. In: Slovenská numizmatika XI., Bratislava, s. 234 -240.
Výskum v r. 1988 - Klinčoková, K. - Zachar, L.: Sedlárska 2 - záchraný archeologický výskum MSPSOP. Nálezová správa uložená v archíve MÚOP, Bratislava. Nepublikované.
- Maruniaková, M. 1990: Záchrané výskumy v historickom jadre Bratislavy. AVANS v r. 1988. Nitra, s. 110-111.
Výskum v r. 1989 - Baxa, P. - Lesák, B. - Musilová, M. - Makovická, Z. 1991: Výskumy v ŠMPR Bratislava. AVANS v r. 1989. Nitra, s. 24-25.
- Musilová, M. - Makovická, Z. - Lesák, B. - Kolníková, E. 1992: Nový nález keltských mincí v Bratislave, na Námestí 4. apríla. In: Slovenská numizmatika XII, Nitra, s.140.
Výskum v r. 1990 - Čaplovič, D. - Lesák, B. - Musilová, M. - Šefčáková, A. 1992: Záchrané výskumy v ŠMPR Bratislava. AVANS v r. 1990. Nitra, s. 28 -29.
Výskum v r. 1991 - Čaplovič, D. - Lesák, B. 1993: Tretia etapa výskumu v Bratislave na Hlavnom námestí. AVANS v r. 1991. Nitra, s. 25 - 27.
Výskum v r. 1992 - Čaplovič, D. - Lesák, B. 1993: Štvrtá záverečná sezóna v Bratislave na Hlavnom námestí. AVANS v r. 1992. Nitra, s. 30-31.
Výskum v r. 1994 - Lesák, B. - Musilová, M. - Hoššo, J.: Hlavné námestie č. 7 - nálezová správa zo záchraného archeologického výskumu v roku 1994. Uložená na odd. archeologického výskumu pri Mestskom ústave ochrany pamiatok (ďalej len MÚOP).
- Musilová, M. - Lesák, B.: Nálezová správa zo záchraného archeologického výskumu v roku 1994 na Zelenej ul. 10 a Ventúrskej ul. 12. Bratislava 1996. Archív archeologického odd. MÚOP v Bratislave.
- ² Mestská pamiatková rezervácia, parcela č. 15.
- ³ Mincu t. č. odborné spracováva dr. E. Kolníková z AÚ SAV v Nitre, za čo jej úprimne ďakujeme.
Musilová, M. - Lesák, B.: Mince z neskorolátených objektov v Bratislave (archeologický výskum 1991 - 1995). In: Slovenská numizmatika XIII, v tlači.
- ⁴ Z obj. 42/91 z výskumu D. Čaploviča a B. Lesáka na Hlavnom námestí.
- ⁵ Podrobnejší popis aj s fotodokumentáciou sa nachádza v odbornom posudku dr. A. Šefčákovskej z Prírodovedného múzea SNM, ktorý tvorí súčasť nálezovej správy z archeologického výskumu.
- ⁶ Sedlárska ul. č. 2. Výskum bol vedený v roku 1988 K. Klinčokovou z MÚOP, nálezovú situáciu z doby laténskej odborné spracoval dr. L. Zachar, konkrétne zo sondy č. 4/A/88. Terénna dokumentácia sa nachádza v archíve archeologického odd. MÚOP.
- ⁷ pozri pozn. č. 1.

LITERATÚRA

- ADAM, A. M. - FEUGÈRE, M. 1982: Un aspect de l'artisanat du bronze dans l'Arc alpin oriental et en Dalmatie au Ier siècle av. J.-C.: Les Fibules du type „Jezerine“. In: Aquileia Nostra 53, s. 129-182.
- BREŇ, J.: Oppidum v Stradonicích. In: Les Celtes. Katalóg výstav v Palazzo Grassi v Miláne. Bompiani - Milano, 1991, s. 541.
- EISNER, J. 1933: Slovensko v pravěku. Bratislava.
- ETTLINGER, E. 1973: Die Römischen Fibeln in der Schweiz. Bern, s. 197.
- FEUGÈRE, M. 1985: Les fibules en Gaule méridionale de la conquête à la fin du Ve siècle ap. J.-C.. Revue Archéologique de Narbonnaise, Supplément 12, Paris, s. 253-258, 438.
- FILIP, J. 1965: Keltové ve střední Evropě. Praha. Tab. CXXVII.
- GUŠTIN, M. 1991: Posočje in der jüngerer Eisenzeit. Narodni Muzej. Ljubljana, s. 41-42
- IISL, L. 1968: Púchovská kultúra a otázky ďalšieho osídlení moravské brány. Čas. slez. Mús. 17.
- KOLNÍKOVÁ, E. 1991: Bratislavské keltské mince, Bratislava, Tatran.
- LESÁK, B.: Predbežná nálezová správa z archeologického výskumu na Hlavnom námestí v Bratislave v r. 1989-1992. Nepublikované, uložené na odd. archeologického výskumu MÚOP v Bratislave.
- LESÁK, B. - MUSILOVÁ, M. - HOŠŠO, J. 1994: Nálezová správa z predstihového archeologického výskumu na Hlavnom nám. č. 7 (Kutscherfeldov palác), Bratislava. Archív archeologického odd. MÚOP v Bratislave.
- LAMIOVÁ - SCHMIEDLOVÁ, M. 1961: Spony z doby rímskej na Slovensku. ŠZ 5, AÚ SAV Nitra.

- MUSILOVÁ, M.: Rudnayovo nám. č. 4 - Nálezová správa z predstihového archeologického výskumu v roku 1986. Archív MÚOP, Bratislava.
- MUSILOVÁ, M. - KRISTÍN, J. - KOLNÍKOVÁ, E. 1990: Nález norických mincí na Námestí 4. apríla v Bratislave. Slovenská numizmatika XI, Bratislava, s. 234-240.
- MUSILOVÁ, M. - LESÁK, B. 1996: Záchranný archeologický výskum na Zelencj ul. č. 10 - Ventúrskej č. 12 v roku 1994. Nálezová správa. Bratislava. Archív archeologického odd. MÚOP Bratislava.
- PIETA, K. 1982: Die Púchov Kultur. AÚ SAV - Nitra.
- PIETA, K. - ZACHAR, L. 1993: Mladšia doba železná (laténska) In.: Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Elán Bratislava, s. 143-200.
- PODBORSKÝ, V. a kol. 1933: Praveké dejiny Moravy, Brno, s. 407, obr. 271:1
- REXA, D. 1988: Zisťovací archeologický výskum na Jiráskovej ul. č. 18. In: Pamiatky a príroda Bratislavy 10. MSPSOP Bratislava, s. 262-265.
- RIECKHOFF, S. 1975: Münzen und Fibeln aus dem Vicus des Kastells Hüfingen (Schwarzwald -Baar-Kreis). In: Saalburg - Jahrbuch 32, Berlin - New York.
- ŠEFCÁKOVÁ, A. 1993: Archeozoologické nálezy na území Bratislavy. In: Štefanovičová T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy, Bratislava, s. 332-337.
- ŠEFCÁKOVÁ, A. 1994: Neskorolátensky antropologický nález na Hlavnom nám. č. 7. In: Lesák, B. - Musilová, M. - Hoššo, J.: Nálezová správa z predstihového archeologického výskumu na Hlavnom nám. č. 7, Bratislava. Archív archeologického odd. MÚOP.
- ŠEFCÁKOVÁ, A. 1995: Neskorolátenské detské kostry z Bratislavy. Zborník SNM, Prír. Vedy, XLI, Bratislava, s. 59-75.
- WERNER, J. 1961: Bemerkungen zum norischen Trachtzubehör und zu Fernhandelsbeziehungen der Spätlatenzeit im Salzburger Land. Mitt.Ges.f.Salzbürger Landeskunde 101. Salzburg, s. 143.
- ZACHAR, L. 1982: Neskorolátenské vrstvy na Partizánskej ulici v Bratislave. Zborník SNM 75, História 21. Bratislava, s. 35-54.
- ZACHAR, L. - REXA, D. 1988: Beitrag zur Problematik der spätlatenzeitlichen Siedlungshorizonte innerhalb des Bratislavaer Oppidums. Zborník SNM 81, História 28. Bratislava, s. 28-91.
- ZACHAR, L. 1993: Neskorolátenské oppidum v historickom jadre mesta. In: T. Štefanovičová a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, s. 148-190.

SPÄTLATÉNEZEITLICHE SIEDLUNG IN BRATISLAVA, HLAVNÉ NÁM. 7 (KUTSCHERFELD-PALAIS)

Margaréta Musilová - Branislav Lesák

Die archäologische Rettungsgrabungen auf dem Hauptplatz Hlavné námestie Nr. 7 (Städtisches Denkmalreservat, Parzelle Nr. 15) wurde ausgelöst durch die Rekonstruktion des Objekts im Jahre 1994. Die Mitarbeiter des Städtischen Denkmalschutzinstituts (Lesák, B. - Musilová, M. - Hoššo, J. 1994) untersuchten eine Fläche von ca. 25 m², mit der offenen Sonde Nr. 1/94 (Abb. 2).

Die untersuchte Lokalität liegt im Ostteil der Vorburg eines angenommenen keltischen Oppidums (Abb. 1). Aus ihrer Nähe auf dem Hauptplatz (Hlavné námestie), der Sedlárska (Sattler-) und der Zelená ulica (Grüne Straße) stammen Funde von sechs laténezeitlichen Töpferöfen und einigen Siedlungsobjekten von Wohn-, Wirtschafts- und Handwerkscharakter (1).

Anhand der horizontalen und vertikalen Stratigraphie ermittelten wir im spätlaténezeitlichen Horizont zwei Siedlungsebenen.

1. Auf dem Niveau von 138,34 - 137,74 m Seehöhe legten wir die Schichten Nr. 4 und 5 frei, die wir als Übergangshorizont, mit zeitlicher Einordnung vom Ende des 1. Jahrhunderts v. Chr. - bis zum 10. Jahrhundert nach Christi bezeichnet haben. Im unteren Teil dieser Schicht auf dem Niveau 137,93 m ü.d.M. befand sich das Objekt Nr. 9 und, in 137,95-92 m ü.d.M., das Objekt Nr. 10. Objekt Nr. 9 stellt wahrscheinlich den Überrest des Fußbodens eines spätlaténezeitlichen Siedlungsobjektes dar, von dem die Fibel mit rückgebogenem Fu (Almgren 18) und Bronzelibellen (Taf. II:1,2) stammen. Aus der Schicht Nr. 4 bei dem Objekt Nr. 9 stammt der Fund einer silbernen Tetradrachme vom Biatek-Typ NONNOS? Im Objekt Nr. befanden sich außer laténezeitlicher auch Reste römischer Provinzialkeramik und eine Terra-sigillata-Scherbe. Anhand von Analogien aus den nahen Lokalitäten Sedlárska ul. 2, Hlavné námestie und Herrenstraße Panská ul. 19-21 (Picta, K. - Zachar, L. 1993, 187; Zachar, L. - REXA, D. 1988; Zemková, M. - Musilová, M. 1989, 149 - 159) datieren wir die Objekte Nr. 9 und 10 in die Endphase der Spätlaténezeit LT D2, 30 - 20 Jahre v. Chr., wobei wir annehmen, daß die Schichten Nr. 4 und 5 ihren Untergangshorizont darstellen.

2. Unter diesen Objekten befand sich das laténezeitliche Siedlungsobjekt Nr. 12 (Abb. 3,5) auf dem Niveau 137,43 m ü.d.M. Anhand des torsohaften Restes verbrannter Lehmwände, eines Webegewichts und Keramik halten wir es für eine zerstörte keltische Wohnstätte aus dem sog. katastrophischen Horizont, irgendwann zwischen 55 - 44 v. Chr. Entstehung in LT D1/LT D2. Zwischen den verworfenen Wänden lag in vertikaler Lage das Skelett eines fünfjährigen Kindes (Šefčáková, A. 1995, 59-75). Objekt 14 befand sich auf dem Niveau 137,25 - 136,69 / 136,3 m ü.d.M. (Abb. 3, 4, 5), wobei es fast die gesamte Fläche der Sonde 1 einnahm. Seine Füllung bildete lehmsandiges Erdreich mit einer großen Menge keramischen Bruchmaterials, Tierknochen, knöchernen Gegenständen, Schnecken und, vor allem in seinen oberen Schüttschichten, zwei Bronzefibeln vom Typ Jezerine-Feugère 12a und Gorica (Taf. II:3,4), die auch in den Lokalitäten in Pannonien und Illyrien meist zusammen auftreten. Die Jezerine-Fibel ist relativ gut monographisch ausgearbeitet. (Adam, A. M. - Feugère, M. 1981, 129-182; Feugère, M. 1985, 253 - 258, 438), wobei ihre Entstehung in Norditalien und Slowenien irgendwann um 40 - 30 v.u. Chr. und ihr Fortbestand bis 30/20 v.u. Chr. bis 10 nach Christi angenommen wird. In Bratislava ist das der erste derartige Fibelfund. Aufgrund des Gesagten nehmen wir an, da Objekt Nr. 14 noch in LT D1, im Rahmen der Existenz des Bojer Oppidums entstanden ist und im Zusammenhang mit katastrophischen Ereignissen unterging. Die Fibelfunde können jedoch eine Widerspiegelung des stärkeren Einflusses der Noriker auf die überlebende Bevölkerungskomponente nach den Kriegsgeschehnissen sein. Nicht auszuschließen ist die gleichzeitige Existenz der Objekte Nr. 12 und 14, wobei Objekt Nr. 14, die Abfallgrube, zu einer Wohnstätte gehört haben könnte, die das Objekt Nr. 12 darstellt.

Die archäologische Erforschung der genannten Lokalität hat erneut bestätigt, daß es im historischen Stadtkern von Bratislava noch immer möglich ist, selbst auf relativ kleinen Flächen, wichtige Informationen, die älteste Geschichte ihrer Besiedlung betreffend, zu entdecken. Die Untersuchung im Kutscherfeldpalais trug zur weiteren Präzisierung der vertikalen Stratigraphie der zweiten Hälfte des 1. Jh. v. Chr. bei.